

pullojen palautuspisteestä on poistettu... Sankarin selviämiskätkoa sairaalassa on sen sijaan pidennetty – samoin kohtausta, jossa Kuligin lupaa vaimolleen lopettaa juomisen...”

Näin elokuvabyrokratia edesauttoi omalla tavallaan myös neuvostokansan raitistumista. Kenties kovimman nöyryytyksen elokuvajuopottelun sensuroinnin saralla koki silti ohjaajakaksikko Aleksandr Alov ja Vladimir Naumov. Vuonna 1968 valmistunut, upeasti 70-millisenä toteutettu laajakangaselookuva *Skvernyi anekdot* (Inhottava juttu) oli aikakauden omaperäisimpiä ja upeimpia Dostojevski-filmatisointeja, mutta neuvostoyleisö näki sen vasta parikymmentä vuotta myöhemmin. Filmi kiellettiin ja hyllytettiin kokonaan. Keskeinen syy oli lähimain puoli

tuntia kestävä hurja juopottelukätko, hääkohtaus. Siinä filosofoidaan pöydässä ja kirjaimellisesti pöydän alla. Myös juopotteluun liittyvät eritteet, sammaltamiset ja sammumiset vääriin sänkyyn kuvataan niin iljettävästi, että esityskielto oli harvinaisen yksimielinen.

Tragedian syvempi merkitys on siinä, että sensuroinnin jälkeen ohjaajakaksikko otti opikseen ja paransi tapansa. Alovista ja Naumovista tuli vähitellen ”elokuva-kenraaleja” ja Goskinon pikku apureita kun tarvittiin muiden ohjaajien moraalista ohjausta. Niinpä kaksikko saatiin vaivatta mukaan muun muassa Andrei Tarkovskin elokuvien toistuviin haukkukampanjoihin. Tarkovskia ei tosin tarvinnut ojentaa juopottelukuvauksista...

Pentti Stranius

”Jotakin ehkä tietäisin...”

Tomi Huttunen kertoi ansiokkaasti metarealistin matkasta (*Idäntutkimus* 2/ 2008). Lisäisin tarinaan pari vähäistä henkilökohtaista muistelmää.

Tutustuin 1977 Moskovassa kirjailijainstituutin asuntolassa nuoreen runoilijaan Aleksei Parštšikoviin ja hänen kauttaan uuteen runoilijaryhmään. Sen keskushenkilöitä olivat myöhemmin metarealisteina tunnetuiksi tulleet Ivan Ždanov, Aleksandr Jerjomenko ja Ilja Kutik. Ryhmän mielenkiinto oli juuri silloin kääntymässä itämaisista uskonnoista uusortodoksiaan. Ennen kaikkea nuoria kirjoittajia kiinnosti kuitenkin kaikki se modernismi, josta neuvostokirjallisuus oli eristetty. Niinpä rahtasin heille Ezra Poundia, Allen Ginsbergiä ja Tristan Tzaraa.

Ryhmän guru oli silloin Konsantin Kedrov – kirjallisuusinstituutin opettaja, tiukka esoteerikko ja uusmytologinen intoilija. Hänet erotettiin sittemmin instituutista

1980-luvun alussa jonkun aatteellisen puhdistuksen yhteydessä. (Kedrov kävi myös Suomessa, vuoden 1988 Imatra-festivaaleilla lausumassa runojaan.)

Kaikenlaisissa illanvietoissa pyöri myös nuori, vasta tieteiden kandidaatiksi väitellyt Mihail Epštein. Tähän aikaan ei postmodernismista ollut vielä tietoakaan ja Miša oli vaikuttanut Merab Mamardašvilista ja Gustav Špetistä. 1980-luvun alussa hän laati nuorelle moskovalaiselle runoudelle tienviitat, ”Teesejä metarealismista”. Termi *metarealism* syntyi kuvaamaan Parštšikovin, Ždanovin, Jerjomenkon ja Olga Sedakovan runoutta.

Tiukkana käsiterunoilijana Epšteinia kiinnosti ennen kaikkea analysoida metarealismia sekä Moskovan konseptualismia eli Dmitri Prigovia, Lev Rubinšteinia ja kumppaneita esteettisinä vastakohtina kaikissa mahdollisissa rekistereissä.

Hän myös kuvaili osuvasti, mutta abstraktisti metarealismia tekstimaailmaa. Se oli metafyysistä eli toisen todellisuuden kuvaamiseen tähtävää: ylimaallista ja -historiallista, ikuista, kuvailevaa, epäpersoonallista, objektiivovaa ja ideaalimuotoja rakentavaa, puhtaalla kielellä operoivaa. Metarealistien teksti-ihannetta kuvasi sattuvasti käsite henkilökohtaisesta myytistä.

Epštein luonnehti teeseissään myös sen ajan undergroundissa ajankohtaista Moskovan konseptualismia, jonka hän esitti metarealismia vastakohtana: konseptualismi on sosiaalista, ajankohtaista ympäröivän neuvostosemiosiksen reflektointia. Se työsti ”vierasta sanaa”, ideologisia neuvostomerkkejä. Konseptualismi kaatoi yksinkertaisilla tekstioperaatioilla ja kielen sirpaleiden yhteentörmäyttämällä sirppien ja vasaroiden merkityksen ja teki ne mielettömiksi. Konseptualistinen teksti on pohjimmiltaan kollaasi, jonka raoista irvistää tyhjyys, nihilismi ja kielen kuolema.

Epšteinin teesit metarealistista olivat hyvin yleisiä, joten neuvostu todellisuus tietenkin harasi vastaan. Niinpä hän täydensi teesejään erottamalla metarealistista alalajina presentalismia, johon hän asemoi Sedakovan ja Jerjomenkon. Sedakova ei tosiasiasa kuulunut metarealistien ryhmään ja hänen runoutensa on ymmärrettävissä lähinnä rilkeläisenä symbolismina. Leningradilaisella Viktor Krivulinilla ei ole mitään tekemistä metarealismia kanssa: hän tulee aivan muusta kaudesta eli Leningradin maanalaisesta uusortodoksisesta ”katakombi-avantgardesta”. Ainutlaatuinen leningradilainen kielirunoilija Arkadi Dragomoštšenko oli jo 1980-luvun alkupuolella päätyntynyt amerikkalaisen *language schoolin* ulkojäseneksi. Hänen kielelliset kudelmansa ovat kaikkina metarealistien objektiivisesta idealismista, vaikka hänen

maisemissaan voikin ounastella hehkuvan maagisen ukrainalaisen aron myyttiä.

Lähes julkaisemattominakin metarealismien kolme muskettisoturia - Parštšikov, Ždanov ja Jeromenko – alkoivat 1980-luvun alussa herättää kohua runouden sisäpiireissä. Epšteinin keksimä nimilappu vastasi runopiirien odotuksiin ja auttoi siis suuresti. Jopa Andrei Voznesenski ja Bella Ahmadulina tekivät metarealistejä tunnetuiksi.

Kauempaa katsoen metarealistien runous tuo mieleen italialaisen hermetismin ja vielä enemmän italialaisen modernin metafysisen maalaustaiteen, varsinkin de Chiricon. Paralleeli herättää rikkaita mielleyhtymiä tämän esteettisen ilmiön historiallisista liikevoimista.

Myös vanhemmista konseptualisteista, Prigovista ja Rubinšteinista supistiin kovasti tähän aikaan. Heidän sanataiteensa oli tietysti paljon ”kirotumpaa” ja yleensä se ymmärrettiin karkean poliittisesti. Nuoremmat konseptualistit kuten Timur Kibirov ja Sergei Gandlevski olivat vasta tulossa.

Sain Epšteinilta teesien käsikirjoituksen tuoreeltaan (niitä ei sellaisenaan ole julkaistu tietääkseni vielä). Käytin termiä metarealismi *Kulttuurivihkoissa* 1982, saatesanoissa uuden venäläisen runouden valikoimaan, johon olin suomentanut Parštšikovia, Jerjomenkoa ja Ždanovia. Ne olivat ensimmäiset käännökset heiltä, Parštšikovilta ja Jerjomenkolta lähes ensimmäiset julkaisutkin. Ryhmä oli haljeta riemusta, kun paljastin, että julkaisu oli tapahtunut heille täysin käsittämättömästi kommunistisessa kirjallisuuslehdessä.

Turun slavistikongressissa 1985 puhuin esitelmässäni metarealismien ja konseptualismin teoriasta ja metarealistirunoilijoista. Niin termit kuin tekijätkin olivat vielä upouusia moskovalaisillekin

kirjallisuudentutkijoille, mutta esimerkiksi Vladimir Turbin innostui kovasti.

Metarealistirunoilijat tutustuivat vuonna 1983 Moskovan taiteilijaliiton nuorisosaaston taiteilijoihin Igor Ganikovskiin, Jevgeni Dybskiin ja Zahar Šermaniin. Tämä aloittelevien maalareiden kolmikko oli kiinnostunut modernismista ja taiteen henkisestä sisällöstä. He liittyivät halukkaasti muodikkaan metarealismi-termin imuun. Havaintojeni mukaan metarealismi vaikutti kuvataiteilijoihin kuitenkin vain pinnallisesti: liitto perustuu pikemminkin nuoren neuvostojärjestelmän hylkimän taideväen solidaarisuuteen ja vilkkaaseen keskinäiseen seurusteluun kuin todelliseen yhteiseen esteettiseen projektiin.

Näistä taiteilijoista Ganikovski oli monoteisti, mutta ei kristitty. Eniten häneen on vaikuttanut Martin Buberin eettinen ajattelu. Ganikovski kommunikoi ideaalisen ja maallisen välillä mysteeristä, metafysisestä surusta. Paras dokumentti tästä seemiläisestä melankoliasta on hänen varhainen suuryönsä *Šostakovitšin sinfonia*.

Esteettisesti Ganikovskiin on vaikuttanut syvästi Eduard Šteinbergin ja Juri Zlotnikovin lyyrinen konkretismi, joka viittaa henkisytyteen, eettisyyteen ja maailman julmuuden tuottamaan suruun. Myös Mihail Švatsmanin metafysiset abstraktit kirkkotilat ovat selvästikin antaneet virikkeitä. Zahar Šerman teki pitkään värikkäitä konkretistisia abstraktioita viittaillen muun muassa kabbalaan. Viimeistään hänen uusin kehitysvaiheensa on kuitenkin paljastanut, että hänessä on metafysiikkaa yhtä paljon kuin Benja Krikkissä.

Varsinaisesti metarealismien estetiikkaan liittyy vain Dybski, jonka maisemiin ovat vaikuttaneet Morandi ja italialaiset metafysisen maiseman maalarit. Tosin

Dybski on paljon värikylläisempi ja rajumpi värimaailmaltaan. Paksuna virtaileva värikirkkaus tulee varmaan verenperinnöstä: Dybski on lähtöisin Odessasta ja hänen perintötekijöistään on 7/8 juutalaista ja 1/8 kreikkalaista, mitä voi sanoa räjähdysalttiiksi yhdistelmäksi.

Metarealistisen runouden yhteys kuvataiteeseen jää siis varsin pinnalliseksi. Moskovan konseptualismin sanataide taas on kasvanut suoraan kuvataiteesta. 1970-luvulla syntynyt *sots-art*, Ilja Kabakov, Erik Bulatov ja kumppanit olivat välitön esikuva, korkeakoulu ja innoituksen lähde Prigoville ja muille. Myös ryhmän prosaisti Vladimir Sorokin on suunnilleen kasvanut Kabakovin ateljeessa.

Yritin puffata Suomessa kaikkea tätä ”uutta toista taidetta”, mutta tuloksetta. Ennen vuotta 1988 *Kulttuurivihkot* oli ainoa taho, joka oli kiinnostunut tällaisesta undergroundista. Vuonna 1988 *Nuori Voima* -lehdessä julkaistiin jo valikoima suomenoksiani Prigovin runoista. Sen saatesanoissa esittelin kirjallista konseptualismia vähän laajemmin ja mainitsin myös Vsevolod Nekrasovin.

Runoantologiassa *Päämäärä vie meitä ympyrää* (Tamara Press, 1989) yritin esittää näistä kirjallisista ryhmistä jonkinlaisen kokonaiskuvan. Tänäpäin se näyttää paljon kattavammalta kuin silloin ajattelin. Tämä johtunee siitä, että sekä metarealismien että konseptualismin kehitysryhmät itse asiassa lakkasivat perestroikan huippuhetkillä. Tekijät hajaantuivat uudessa tilanteessa kuka millekin uralle.

Metarealistien suuret odotukset jäivät kesken. He asuvat nykyisin eri maissa, joku jopa Venäjällä. ”Vaikeampi” konseptualismi on paradoksaalisesti kestänyt aikaa paremmin. Prigovista ja Kibirovasta tuli Jeltsinin Venäjällä jopa jonkinlaisia populaarikult-

tuurin hahmoja. Perestroika-buumi toi sitten taiteilijat ja jotkut runoilijatkin Suomeen – mutta

vain hetkeksi.

Jukka Mallinen

Tiedä enemmän

Idäntutkimus ilmestyy neljä kertaa vuodessa noin 100 sivun tietopakettina. Lehden teemoja ovat olleet mm. Venäjän Media, Epävirallinen Venäjä, Islam Venäjällä, Baltia, Karjala ja Emigrantit.

”Idäntutkimus on hauskan monipuolinen: perinteisen Venäjän talouden ja poliittisen tutkimuksen rinnalla käsitellään yhtä luontevasti vaikkapa teatteria, valokuvaa ja kirjallisuutta”

Jan Rydman, Tieteessä tapahtuu 6/2004

”Tähän mennessä ilmestyneitä numeroita lukee ilokseen... Idäntutkimus on elävä ja ajan hermolla oleva lehti, joka ei tingi tasosta ja luottaa asiaan.” **Pekka Pesonen**, Helsingin Sanomat 22.5.2004

Vuosittalaus 28 euroa, ulkomaille 33 euroa ja opiskelijat 18 euroa

Tilaukset:
Idäntutkimus,
VIETS ry,
Aleksanteri-instituutti,
PL 42,
00014 Helsingin yliopisto,
puh (09) 1912 3645
faksi (09) 1912 4175
viets-idantutkimus@helsinki.fi

www.helsinki.fi/idantutkimus